รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการใช้ประโยชน์จากป่าพรุบือแนบูเก๊ะ ต.ตะโล๊ะหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา ระยะที่ 1

โดย

นางสาววันเพ็ญ เพชรคง

นายมือลี เจ๊ะหลง

และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สัญญาเลขที่ RDG45S0002

รายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการใช้ประโยชน์จากป่าพรุบือแนบูเก๊ะ ต.ตะโล๊ะหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา ระยะที่ 1

โดย

นางสาววันเพ็ญ เพชรคง

นายมือลี เจ๊ะหลง

และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สารบัญ

บทคัดย่อ
บทที่ 1 บทนำ 1
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา 5
บทที่ 3 บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้อง 7
บทที่ 4 กระบวนการวิจัย 12
บทที่ 5 ผลการวิจัย 16
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 27
บรรณานุกรม
ประวัตินักวิจัย
ภาพประกอบ

3 . สร้างเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยใช้งานวิจัยเป็นสื่อเพื่อสร้างความเข้าใจลดความขัดแย้ง ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่น ผลักดันให้เกิดความร่วมมือ

ผลการศึกษา

องค์ความรู้ ในประเด็น

1. สภาพพรุในอดีตและปัจจุบัน
2. การใช้ประโยชน์จากพรุ
3. การถ่ายทอดองค์ความรู้
4. ประเพณีและวัฒนธรรม/ความเชื่อ
5. ศาสนากับการจัดการทรัพยากร
6. สวนดูซง

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการทำวิจัย

1. ระดับบุคคล กลุ่มบุคคล เนื่องจากในชุมชนได้รับผลกระทบจากการที่รัฐเข้ามาจัดการชุมชนมากเกินไป ทำให้คนในชุมชนซึมซับแนวคิดของราชการมากเกินไป ทำให้การพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นมากจากข้างบนตลอด จึงทำให้การประสบความสำเร็จในกลุ่มนี้มีน้อย แต่จำเป็นต้องมีการสานต่อไปเรื่อยๆ และอาจต้องใช้ระยะเวลายาวนาน
2. ระดับชุมชน สังคม ความหวาดกลัวอิทธิพลของผู้มีอำนาจยังมีสูงเพราะฉะนั้นในระดับนี้น้อยมาก
3. ระดับนโยบาย เนื่องจากทางรัฐเองก็ยังไม่เห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรของ ชุมชน การผลักดันนโยบายต่างๆก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้ เช่น พรบ.ป่าชุมชน เองก็ยังไม่สามารถทำในพื้นที่เขตอนุรักษ์ได้

บทที่1
บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 ความเป็นมา

ลุ่มน้ำสายบุรีเป็นลุ่มน้ำที่มีพื้นที่ครอบคลุม 3 จังหวัดได้แก่ นราธิวาส ยะลาและปัตตานีเป็นสายน้ำที่กำเนิดจากต้นน้ำหลายสาย มีแหล่งรับน้ำอยู่บริเวณกลางน้ำซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีลักษณะเป็นหนอง บึงและพรุ บริเวณต้นน้ำและกลางน้ำจะมีข้อมูลและองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมในการใช้ประโยชน์จากป่าที่ต่างกันออกไปตามภูมินิเวศ แต่ยังขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบ จึงควรมีการวิจัยเพื่อค้นหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าพรุ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการนำเอาองค์ความรู้ดังกล่าวมาทำแผนชุมชนเพื่อการจัดการป่าพรุให้เกิดความยั่งยืน โดยใช้กรณีป่าพรุ
และชุมชนบือแนบูเก๊ะเป็นตัวอย่าง

ชุมชนบือแนบูเก๊ะ

ชุมชนบือแนบูเก๊ะเป็นชุมชนดั้งเดิมมีอายุประมาณ 300 กว่าปี เป็นชุมชนแห่งแรกของตำบลตะโละหะลอ อยู่ในหมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา มีตระกูลสำคัญที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ คือ ตระกูลเซะบากอ พุดารอ โดโซมิ และสาและรู มีการอยู่กันกระจายเป็น 4 จุด คือ บ้านมะซือเมะหรือบ้านโต๊ะวิ จุดที่ 2 บ้านกำปงบูเก๊ะหรือโต๊ะบือซา จุดที่ 3 บ้านพงดาเน๊ะหรือบ้านเจ๊ะเล๊าะ จุดที่ 4 บ้านโต๊ะดารอ

บือแนบูเก๊ะ แปลว่า นาภูเขา มีเนื้อที่ประมาณ 2,500 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มทำนาได้อยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยภูเขา 2 ด้าน คือด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ ด้านหลังภูเขา โอบล้อมด้วยแม่น้ำสายบุรีทางตะวันตกเฉียงใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกมีคลองมาเจไหลผ่าน ซึ่งต้นน้ำเกิดจากภูเขายือราแปอยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านและไหลลงแม่น้ำสายบุรีทางทิศเหนือของหมู่บ้าน สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ 80 % นอกนั้นเป็นที่สูง โดยแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ พื้นที่ทำนา 50% พื้นที่สวน 30 % พื้นที่ป่าชุมชน 20% นอกจากอาชีพดังกล่าวก็มีรับจ้างกรีดยางและทำงานโรงงาน นอกนั้นก็ปลูกผักและหาปลาจากพรุและแม่น้ำสายบุรี

ในอดีตบือแนบูเก๊ะมีพรุบึงน้ำใสเคยมีพื้นที่ประมาณ 350 ไร่ เป็นแหล่งทำมาหากินมีทรัพยากรที่สำคัญของคนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง เดิมชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและชุมชน ใกล้เคียงสามารถใช้ประโยชน์จากพรุบึงน้ำใสได้หลายประการ เนื่องจากเป็นพรุที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งประมงน้ำจืด เป็นแหล่งน้ำในการทำนา เป็นแหล่งเก็บหาพืชผักพื้นบ้าน เป็นแหล่งยาสมุนไพร และยังเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหมาะกับการ ทำนาทางชุมชนได้มีการรวบรวมชาวบ้านสร้างทำนบดินกั้น

ทางน้ำยาวประมาณ 100 เมตรเพื่อให้ทำนาได้ 2 ครั้ง ใช้เวลาสร้างอยู่หลายปี พอสร้างเสร็จก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังสร้างเสร็จได้เกิดบึงน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า "กือลาวิ๊ะ" ทำให้สามารถใช้น้ำจากพรุในการทำนาเพิ่มมากขึ้นและขยายพื้นที่ในการทำนามากขึ้น ทำให้หมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรมาตั้งแต่อดีตโดยได้แบ่งการดูแลพรุและที่นาจาก 2 ตระกูลใหญ่ คือ นายเจ๊ะเลาะ พุดารอและนายโต๊ะวิ เซะบากอ คนในชุมชนให้ความเคารพความเป็นอาวุโสและเชื่อฟังเมื่อมีการตักเตือนทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเห็นคุณค่า

ต่อมาทางราชการได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาของชุมชน โดยเข้ามาทำการขุดลอกพรุและสร้างคันดินล้อมรอบพรุประมาณ พ.ศ 2530 ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบหลายประการติดตามมา

ความเป็นมาของปัญหา

ประมาณพ.ศ.2530 ทางราชการได้มีโครงการพัฒนาพรุบึงน้ำใสโดยได้ทำคันดินกั้นพรุเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ต่อมาเมื่อประมาณพ.ศ.2534-2535 ได้มีโครงการพัฒนาพรุอีกครั้งโดยได้ทำคันดินสูงประมาณ 2 เมตรล้อมรอบพรุ ในครั้งนี้ได้ปิดช่องทางที่เคยระบายน้ำจากพรุไปสู่นา แล้วทำประตูระบายน้ำในตำแหน่งใหม่ซึ่งเป็นจุดที่ระบายน้ำลงสู่แม่น้ำสายบุรีโดยไม่ผ่านที่นาของชาวบ้านซึ่งน้ำเคยไหลผ่านมาแต่เดิม

ผลกระทบมีดังต่อไปนี้

1. **ทำนาไม่ได้** การสร้างคันดินสูงล้อมรอบพรุเป็นการปิดกั้นทางไหลตามธรรมชาติของน้ำที่เคยไหลผ่านเข้าออก ทำให้พื้นที่ทั้งที่อยู่เหนือพรุและที่นาที่อยู่ใต้พรุได้รับความเสียหาย คันดินรอบพรุจะเป็นอุปสรรคไม่ให้น้ำไหลเข้าสู่พรุอย่างสะดวก ขณะเดียวกันก็เป็นเป็นตัวกั้นน้ำไม่ให้ไหลลงสู่ที่นาของชาวบ้าน ประตูระบายน้ำที่สร้างขึ้นใหม่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากน้ำที่ระบายออกจะไหลลงสู่แม่น้ำสายบุรีโดยไม่ผ่านเข้านาของชาวบ้าน จึงไม่สามารถนำน้ำจากพรุมาใช้ทำนาได้ ก่อนการสร้างคันดินนี้ที่นาเกือบ 1,000 ไร่ เคยทำนาได้ทุกปี ได้ผลผลิตข้าวประมาณ 40-60 ถังต่อไร่ แต่ พ.ศ.2536 พื้นที่ทำนาลดลงเหลือเพียง 15 ไร่ และได้ผลผลิตเพียง 7-8 ถังต่อไร่เท่านั้น

2. **ปลาลดลง** การปิดกั้นทางเดินของน้ำเป็นการปิดกั้นทางเดินของปลา ทำให้ปลาลดลงปลาประพรุที่สำคัญ เช่น ปลามังกรทอง ปลาดุกสำพัน สูญหายไปจากพรุ นอกจากนี้การที่กักน้ำไว้ในพรุเป็นเวลานานโดยไม่มีการถ่ายเทเพื่อเปลี่ยนน้ำใหม่ น้ำที่ขังเป็นเวลานานจะเกิดการเน่าเสียและขุ่นข้นไม่เหมาะสำหรับการอยู่อาศัยของปลาดั้งเดิมหลายชนิด

3. **พรุตื้นเขิน** เนื่องจากปริมาณน้ำที่ไหลลงพรุน้อยลงและไหลช้าลงทำให้การตกตะกอนสูงขึ้น มีวัชพืช สาหร่าย และพืชน้ำอื่นๆมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ

4. **พืชและสัตว์บางชนิดสูญพันธุ์** เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพภูมินิเวศใหม่ของพรุที่เสื่อมโทรมลง เช่น นกเปิดน้ำและนกบางา ในขณะที่ปลาตะพัดหรือปลามังกรทองก็สามารถจะสูญพันธุ์

5. **น้ำท่วมนานในฤดูฝน** เพราะคันดินปิดกั้นทางน้ำยังมีโครงการของรัฐในการพัฒนาพรุที่จะนำไปสู่ผลกระทบด้านลบต่อชุมชนอีกมาก เช่น พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และโครงการ ขุดลอกพรุและขุดแนวรอบพรุ ชาวบ้านก็ไม่ได้มีส่วนร่วมและไม่ได้รับรู้ความเป็นมาของโครงการ ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าว

6. **ป่าสาคูที่มีในพรุต่างๆในพื้นที่ได้ลดน้อยลง** ทำให้การใช้ประโยชน์ลดลง เพราะป่าสาคูเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและเป็นที่เก็บน้ำ

ความสำคัญของปัญหา

บ้านบือแนบูเก๊ะเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์จากป่าสาคู โดยชุมชนรอบพื้นที่ป่า นอกจากยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศของลุ่มน้ำสายบุรีเพราะเป็นพื้นที่กลางน้ำที่ช่วยรองรับน้ำจากป่าต้นน้ำลงสู่แม่น้ำสายบุรี เป็นทุนทางสังคมของชุมชน เป็นแหล่งสร้างอาชีพและเป็นแหล่งปัจจัย 4

ทางชุมชนบือแนบูเก๊ะจึงได้มีแนวคิดที่จะมีการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการป่าเพื่อที่นำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการพัฒนาของรัฐหรือจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่เป็นไปตามสถานการณ์ของชุมชนให้ฟื้นกลับคืนมาดังเช่นอดีต

ต่อสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวทางชุมชนก็เล็งเห็นความสำคัญที่จะศึกษาวิจัยข้อมูลต่างๆเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน อีกทั้งช่วยสร้างความยอมรับและความเชื่อมั่นจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าสาคูของชุมชนใน อดีต-ปัจจุบัน รวมถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศทรัพยากรและชุมชน สิทธิชุมชนในการจัดการป่า

2.2 ศึกษาปัญหา/สาเหตุ/และแนวทางการแก้ไขโดยชุมชน

2.3 สร้างเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยใช้งานวิจัยเป็นสื่อเพื่อสร้างความเข้าใจลดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่น ผลักดันให้เกิดความร่วมมือ

3. คำถามหลักของการวิจัย

3.1 ภูมิปัญญาในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าพรุทั้งอดีต ปัจจุบัน มีอะไรบ้าง มีวิธีการสืบทอดภูมิปัญญากันอย่างไร

3.2 สถานภาพของพื้นที่ป่าพรุบ้านบือแนบูเก๊ะเป็นอย่างไร มีคุณค่าและประโยชน์อะไรบ้าง และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าพรุเป็นอย่างไร

4. **ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย**

4.1 ได้องค์ความรู้ข้อมูลทรัพยากรป่าและสัตว์ป่า สัตว์น้ำ เพื่อใช้ในการจัดการการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

4.2 ได้ข้อมูลของภูมิปัญญาในการจัดการป่า เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับปัจจุบันได้

4.3 ชุมชนได้เรียนรู้ เข้าใจ มีความตระหนัก และเกิดสิทธิในการจัดการป่าที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้

5. **ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย**

พฤศจิกายน 2344 – กุมภาพันธ์ 2545

7. **กรอบความคิดในการวิจัย**

ใช้ป่าพรุเป็นโจทย์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อค้นหา

- ความสัมพันธ์และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าพรุของชุมชนในอดีต-ปัจจุบัน
- ประวัตินิเวศของป่าพรุ
- ปัญหา/สาเหตุและแนวทางการแก้ไข

บทที่ 2
ทบทวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

ในอดีตบือแนบูเก๊ะมีพรุบึงน้ำใสเคยมีพื้นที่ประมาณ 350 ไร่ เป็นแหล่งทำมาหากินมีทรัพยากรที่สำคัญของคนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง เดิมชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงสามารถใช้ประโยชน์จากพรุบึงน้ำใสได้หลายประการ เนื่องจากเป็นพรุที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งประมงน้ำจืด เป็นแหล่งน้ำในการทำนา เป็นแหล่งเก็บหาพืชผักพื้นบ้าน เป็นแหล่งยาสมุนไพร และยังเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหมาะกับการทำนา ทางชุมชนได้มีการรวบรวมชาวบ้านสร้างทำนบดินกั้นทางน้ำยาวประมาณ 100 เมตรเพื่อให้ทำนาได้ 2 ครั้ง ใช้เวลาสร้างอยู่หลายปี พอสร้างเสร็จก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังสร้างเสร็จได้เกิดบึงน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า "กือลาว๊ะ" ทำให้สามารถใช้น้ำจากพรุในการทำนาเพิ่มมากขึ้นและขยายพื้นที่ในการทำนามากขึ้น ทำให้หมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรมาตั้งแต่อดีตโดยได้แบ่งการดูแลพรุและที่นาจาก 2 ตระกูลใหญ่ คือ นายเจ๊ะเลาะ พุดารอและนายโต๊ะวิ เซะบากอ คนในชุมชนให้ความเคารพความเป็นอาวุโสและเชื่อฟังเมื่อมีการตักเตือนทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเห็นคุณค่า

ประมาณ พ.ศ.2530 ทางราชการได้มีโครงการพัฒนาพรุบึงน้ำใสโดยได้ทำคันดินกั้นพรุเพื่อให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ต่อมาเมื่อประมาณพ.ศ.2534-2535 ได้มีโครงการพัฒนาพรุอีกครั้งโดยได้ทำคันดินสูงประมาณ 2 เมตรล้อมรอบพรุ ในครั้งนี้ได้ปิดช่องทางที่เคยระบายน้ำจากพรุไปสูนา แล้วทำประตูระบายน้ำในตำแหน่งใหม่ซึ่งเป็นจุดที่ระบายน้ำลงสูแม่น้ำสายบุรีโดยไม่ผ่านที่นาของชาวบ้านซึ่งน้ำเคยไหลผ่านมาแต่เดิม

ผลกระทบมีดังต่อไปนี้

1.ทำนาไม่ได้ การสร้างคันดินสูงล้อมรอบพรุเป็นการปิดกั้นทางไหลตามธรรมชาติของน้ำที่เคยไหลผ่านเข้าออก ทำให้พื้นที่ทั้งที่อยู่เหนือพรุและที่นาที่อยู่ใต้พรุได้รับความเสียหาย คันดินรอบพรุจะเป็นอุปสรรคไม่ให้น้ำไหลเข้าสูพรุอย่างสะดวก ขณะเดียวกันก็เป็นเป็นตัวกั้นน้ำไม่ให้ไหลลงสู่ที่นาของชาวบ้าน ประตูระบายน้ำที่สร้างขึ้นใหม่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากน้ำที่ระบายออกจะไหลลงสูแม่น้ำสายบุรีโดยไม่ผ่านเข้านาของชาวบ้าน จึงไม่สามารถนำน้ำจากพรุมาใช้ทำนาได้ ก่อนการสร้างคันดินนี้ที่นาเกือบ 1,000 ไร่ เคยทำนาได้ทุกปี ได้ผลผลิตข้าวประมาณ 40-60 ถังต่อไร่ แต่ พ.ศ.2536 พื้นที่ทำนาลดลงเหลือเพียง 15 ไร่ และได้ผลผลิตเพียง 7-8 ถังต่อไร่เท่านั้น

2.ปลาลดลง การปิดกั้นทางเดินของน้ำเป็นการปิดกั้นทางเดินของปลา ทำให้ปลาลดลงปลาประพรุที่สำคัญ เช่น ปลามังกรทอง ปลาดุกสำพัน สูญหายไปจากพรุ นอกจากนี้การที่กักน้ำไว้ในพรุเป็นเวลานานโดย

ไม่มีการถ่ายเทเพื่อเปลี่ยนน้ำใหม่ น้ำที่ขังเป็นเวลานานจะเกิดการเน่าเสียและขุ่นข้นไม่เหมาะสำหรับการอยู่อาศัยของปลาดั้งเดิมหลายชนิด

3.พรุตื้นเขิน เนื่องจากปริมาณน้ำที่ไหลลงพรุน้อยลงและไหลช้าลง ทำให้การตกตะกอนสูงขึ้น มีวัชพืช สาหร่าย และพืชน้ำอื่นๆมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ

4.พืชและสัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพภูมินิเวศใหม่ของพรุที่เสื่อมโทรมลง เช่น นกเป็ดน้ำและนกบางา ในขณะที่ปลาตะพัดหรือปลามังกรทองกำลังใกล้จะสูญพันธุ์

5.น้ำท่วมนาในฤดูฝน เพราะคันดินปิดกั้นทางน้ำยังมีโครงการของรัฐในการพัฒนาพรุที่จะนำไปสู่ผลกระทบด้านลบต่อชุมชนอีกมาก เช่น พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และโครงการขุดลอกพรุและขุดแนวรอบพรุ ชาวบ้านก็ไม่ได้มีส่วนร่วมและไม่ได้รับรู้ความเป็นมาของโครงการ ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าว

6. ป่าสาคูที่มีในพรุต่างๆในพื้นที่ได้ลดน้อยลง ทำให้การใช้ประโยชน์ลดลง เพราะป่าสาคูเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและเป็นที่เก็บน้ำ

ตั้งแต่ปี 2535 ชุมชนได้เริ่มตื่นตัวที่จะพัฒนาชุมชนเนื่องจาก ได้เกิดที่มีการสร้างเขื่อนสายบุรีซึ่งชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งในการคัดค้านโครงการดังกล่าวที่ไม่ได้มาจากความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง หลังจากนั้นชุมชนก็ได้มีการทำกิจกรรมในเรื่องเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อฟื้นฟูการทำเกษตรแบบดูซงซึ่งเป็นการทำเกษตรแบบเก่ากลับมาหลังจากโดนกระแสการทำเกษตรเชิงเดี่ยวมานานและมีการทำงานพัฒนาการจัดการป่าพรุโดยองค์กรชุมชนมาเรื่อยเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายลุ่มน้ำสายบุรี จนชาวบ้านได้มีแนวคิดที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในการจัดการป่าพรุและวัฒนธรรมต่างๆของชุมชนเพื่อนำกลับมาปฏิบัติกันใหม่และเผยแพร่สู่คนรุ่นใหม่

บทที่ 3
บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนบือแนบูเก๊ะเป็นชุมชนดั้งเดิมเหมือนชุมชนกาลอมีอายุประมาณ 300 กว่าปี เป็น ชุมชนแห่งแรกของตำบลตะโละหะลอ อยู่ในหมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา มีตระกูลสำคัญที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ คือ ตระกูลเซะบากอ พุดารอ โดโซมิ และสาและรู มีการอยู่กันกระจายเป็น 4 จุด คือ บ้าน มะซือเมะหรือบ้านโต๊ะวิ จุดที่ 2 บ้านกำปงบูเก๊ะหรือโต๊ะบือซา จุดที่ 3 บ้านพงดาเน๊ะหรือบ้าน เจ๊ะเล๊าะ จุดที่ 4 บ้านโต๊ะดารอ

บือแนบูเก๊ะ แปลว่า นาภูเขา มีเนื้อที่ประมาณ 2,500 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มทำนาได้อยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยภูเขา 2 ด้าน คือด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ ด้านหลังภูเขาโอบล้อมด้วยแม่น้ำสายบุรีทางตะวันตกเฉียงใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกมีคลองมาเจไหลผ่าน ซึ่งต้นน้ำเกิดจากภูเขายือราแปอยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านและไหลลงแม่น้ำสายบุรีทางทิศเหนือของหมู่บ้าน สภาพพื้นที่ เป็นที่ราบ 80 % นอกนั้นเป็นที่สูง โดยแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ พื้นที่ทำนา 50% พื้นที่สวน 30 % พื้นที่ป่าชุมชน 20% นอกจากอาชีพดังกล่าวก็มีรับจ้างกรีดยางและทำงานโรงงาน นอกนั้นก็ปลูกผักและหาปลาจากพรุและแม่น้ำสายบุรี

ในอดีตบือแนบูเก๊ะมีพรุบึงน้ำใสเคยมีพื้นที่ประมาณ 350 ไร่ เป็นแหล่งทำมาหากินมีทรัพยากรที่สำคัญของคนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง เดิมชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงสามารถใช้ประโยชน์จากพรุบึงน้ำใสได้หลายประการ เนื่องจากเป็นพรุที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งประมงน้ำจืด เป็นแหล่งน้ำในการทำนา เป็นแหล่งเก็บหาพืชผักพื้นบ้าน เป็นแหล่งยาสมุนไพร และยังเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหมาะกับการทำนา ทางชุมชนได้มีการรวบรวมชาวบ้านสร้างทำนบดินกั้นทางน้ำยาวประมาณ 100 เมตรเพื่อให้ทำนาได้ 2 ครั้ง ใช้เวลาสร้างอยู่หลายปี พอสร้างเสร็จก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังสร้างเสร็จได้เกิดบึงน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า "กือลาว๊ะ" ทำให้สามารถใช้น้ำจากพรุในการทำนาเพิ่มมากขึ้นและขยายพื้นที่ในการทำนามากขึ้น ทำให้หมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรมาตั้งแต่อดีตโดยได้แบ่งการดูแลพรุและที่นาจาก 2 ตระกูลใหญ่ คือ นายเจ๊ะเลาะ พุดารอและนายโต๊ะวิ เซะบากอ คนในชุมชนให้ความเคารพความเป็นอาวุโสและเชื่อฟังเมื่อมีการตักเตือนทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเห็นคุณค่า

ต่อมาทางราชการได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาของชุมชน โดยเข้ามาทำการขุดลอกพรุและสร้างคันดินล้อมรอบพรุประมาณ พ.ศ 2530 ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบหลายประการติดตามมา

พื้นที่ทำการวิจัยนั้นมี 5 ชุมชน ดังนี้

ชุมชนบือแนบูเก๊ะ ประชากร 82 ครัวเรือน 350 คน

ชุมชนพงกาเนะ ประชากร 10 ครัวเรือน 45 คน

ชุมชนมะบือเฆะ ประชากร 72 ครัวเรือน 320 คน

ชุมชนปะดอแฮ ประชากร 80 ครัวเรือน 342 คน

ชุมชนมาแจ ประชากร 42 ครัวเรือน 180 คน

สถาบันการศึกษา

โรงเรียนสามัญ 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านบือแนบูเก๊ะ(บึงน้ำใส) มีนักเรียน 113 คน

โรงเรียนบ้านปาดอแฮ (หนองบัวหลวง) นักเรียน 121 คน

โรงเรียนตาดีกา 2 แห่ง

ปอเนาะมาแจ 1 แห่ง

มัสยิด 2 แห่ง คือ

มัสยิดยาแมะปาดอแฮ กับ มัสยิดบือแนบูเก๊ะ

อาชีพ

อาชีพหลักของชุมชนทั้ง 5 ชุมชน นั้นมีอาชีพ ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง มีทั้งทำงานในตัวอำเภอรามัน ในจังหวัดยะลา และประเทศมาเลเซีย

สภาพพื้นที่

ชุมชนมีนาอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยภูเขา 2 ด้าน คือ ด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ ด้านหลังโอบล้อมด้วยแม่น้ำสายบุรีทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกมีคลองมาแจไหลผ่าน ซึ่งเป็นต้นน้ำเกิดจากภูเขายือราแปอยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านและไหลลงแม่น้ำสายบุรีทางทิศเหนือของหมู่บ้าน

แผนที่สภาพพรุบือแนบูเก๊ะในอดีต

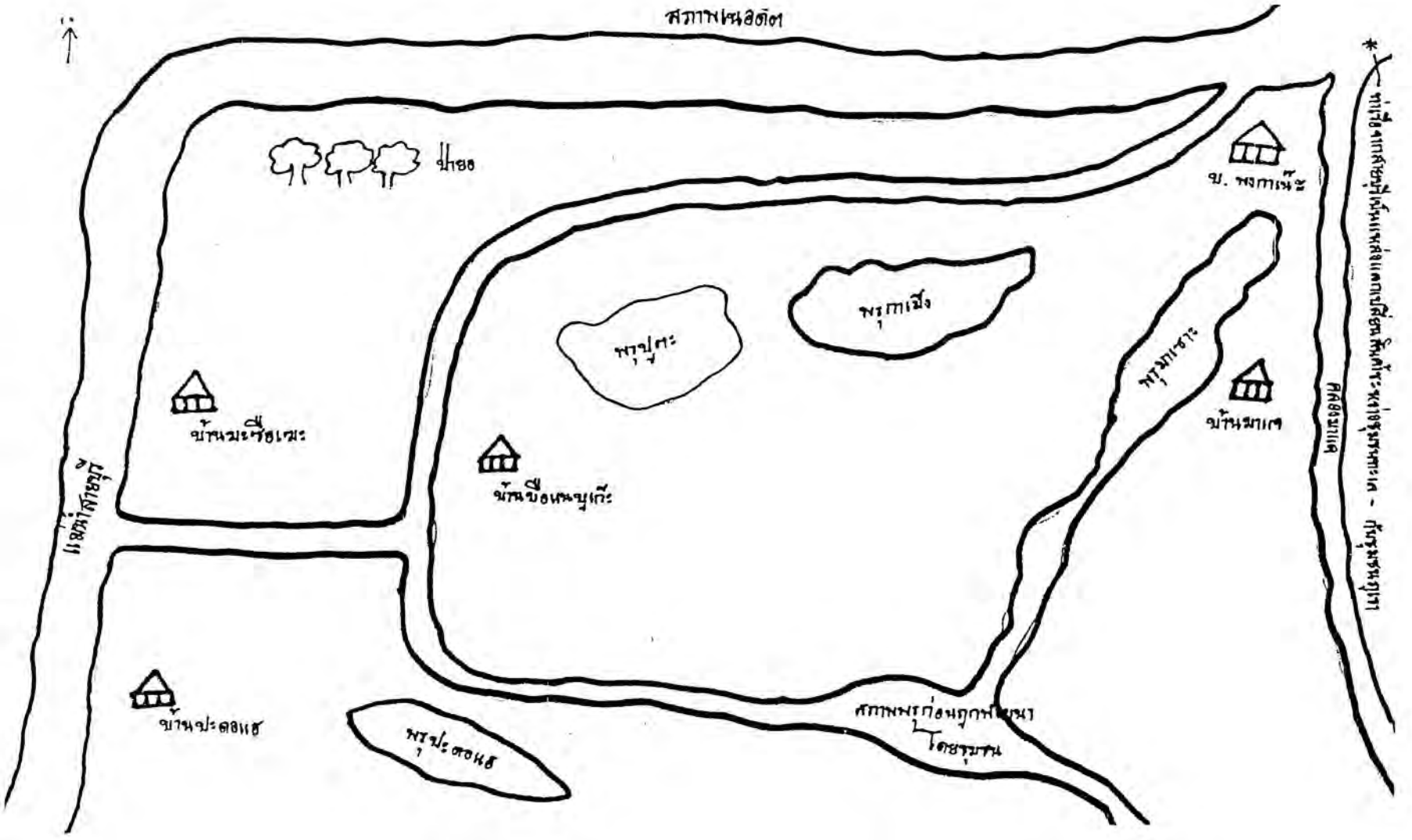

แผนที่สภาพพรุบือแนบูเก๊ะในปัจจุบัน

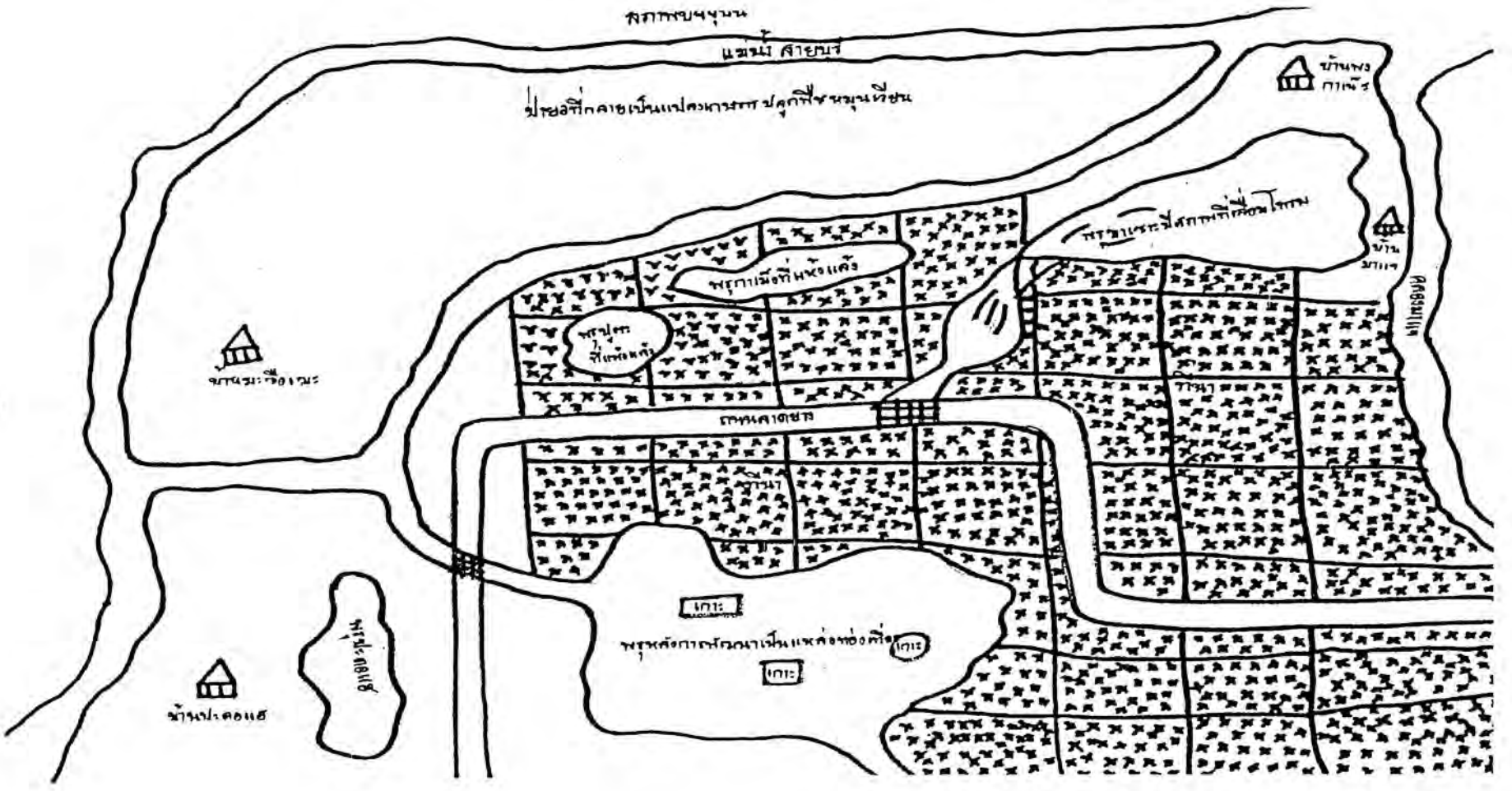

แผนที่หมู่บ้านที่ทำการวิจัย

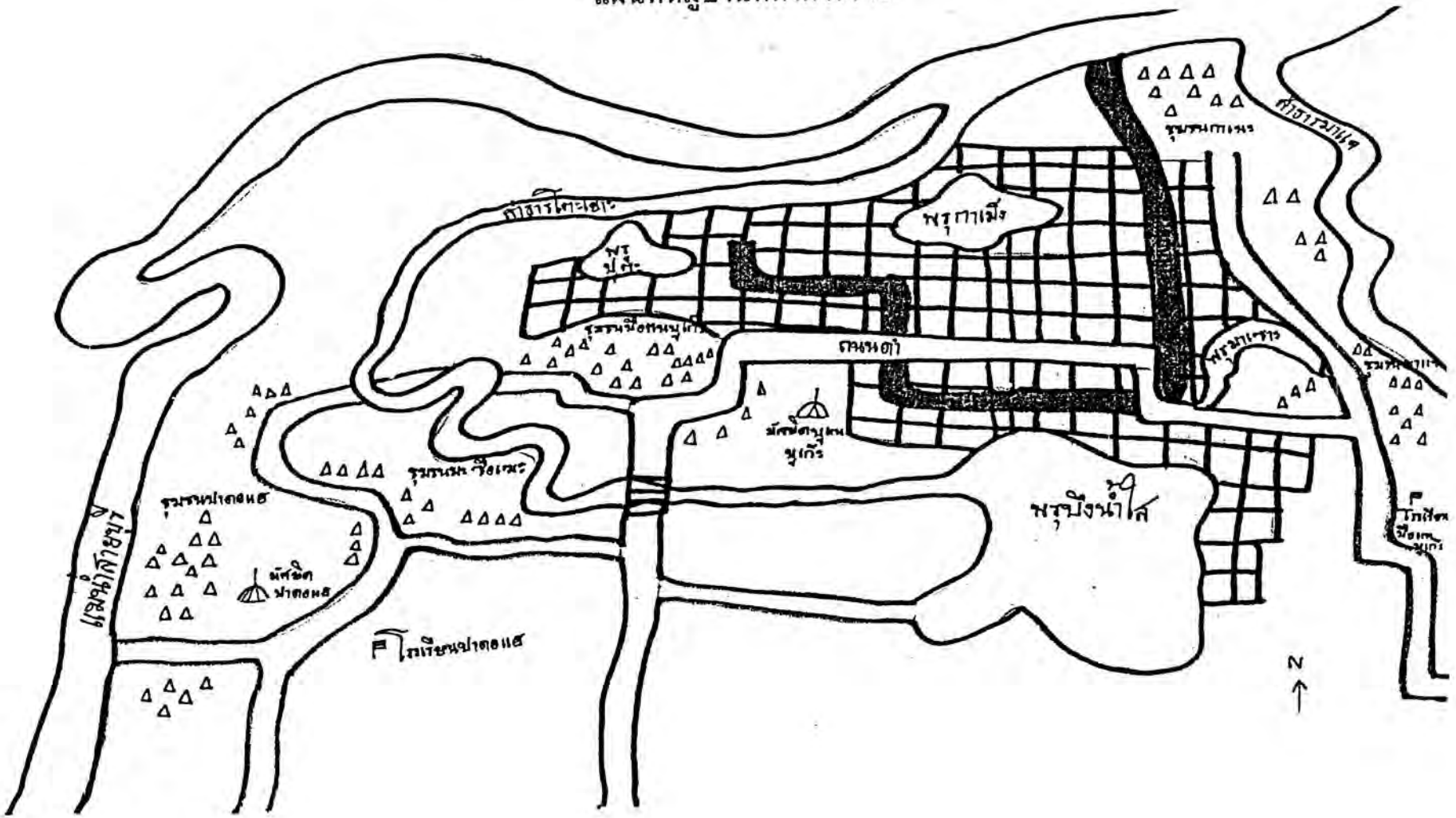

บทที่4
กระบวนการวิจัย

กระบวนการได้มาของข้อมูลนั้นดังนี้

1. เวทีพูดคุยการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม วันที่ 5 พฤศจิกายน 2544 ณ ชุมชนบ้านบือแนบูเก๊ะ

เป็นการพูดคุยถึงงานวิจัยที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าพรุได้เสนอขอโครงการกับ สกว.โดยกระบวนการกับโครงการลุ่มน้ำภาคใต้ โดยจะทำวิจัยเป็นช่วงๆดังนี้ ในช่วงแรกจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในการจัดการป่า ช่วงที่ 2 จะเป็นการเก็บข้อมูลพันธุ์ไม้

หลังจากนั้นก็มีการแลกเปลี่ยนในกลุ่มว่าการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งทีมวิจัยก็เสนอว่า คือ การทำวิจัยที่ชาวบ้านเป็นผู้ทำเอง คิดเอง วิเคราะห์บ้านเอง โดยมีพี่เลี้ยง ทีมที่ปรึกษาเป็นที่ปรึกษาให้ ไม่ใช่ให้นักวิชาการเป็นผู้ลงเก็บข้อมูลเอง นำไปวิเคราะห์เอง ซึ่งชาวบ้านคิดว่าบางครั้งมันไม่ได้นำกลับมาใช้ในชุมชนได้จริง แต่ถ้าให้ชาวบ้านทำเอง คิดเองว่าตอนนี้ ชุมชนต้องการจะเก็บข้อมูลอะไร และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นกลับมาใช้ได้ด้วยจะเป็นการดีกว่า

อีกทั้งจะเป็นการเสริมในส่วนที่ชาวบ้านขาดไป อย่างเช่น การพูดคุยในเวทีต่างๆ นั้นในกระบวนการของงานวิจัยก่อนจะได้ปฏิบัติจริงก็สามารถช่วยให้ชาวบ้านกล้าพูดในสิ่งตนเอง คิดจะทำกับชุมชนตนเองได้ด้วย

นอกจากนั้นทางชาวบ้านที่เข้าร่วมได้เล่าประวัติของชุมชนของอดีตว่าเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้นทางทีมวิจัยจะนำเรื่องการทำวิจัยไปคุยต่อตามร้านน้ำชาเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ไปอีกทางหนึ่ง

กระบวนการ

เป็นการล้อมวงกันคุย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ซึ่งเป็นทีมวิจัยเองแลกเปลี่ยนกัน เนื่องจากที่ผ่านมาทางกลุ่มก็ได้ร่วมทำวิจัยกับ มอ.ปัตตานีบ้างเล็กน้อย ก็เลยคิดว่าสามารถแลกเปลี่ยนกันเอง โดยผู้ประสานงานโครงการเป็นผู้ชี้แจงกับทีมวิจัยและชาวบ้านที่สนใจ หลังจากนั้นก็ได้มีการคุยตามร้านน้ำชาด้วย ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ไปอีกทางหนึ่ง มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 23 คน

2. การเก็บข้อมูลภูมิปัญญาในการจัดการป่าพรุบือแนบูเก๊ะ โดยทางทีมวิจัยนั้นได้แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบเพื่อเก็บข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ประวัติชุมชน การใช้ประโยชน์/การจัดการป่าพรุ และภูมิปัญญาที่ใช้ในการจัดการป่าพรุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการเก็บข้อมูลโดยทีมวิจัยนั่งคุยกับผู้รู้ในชุมชนโดยให้ผู้รู้เล่าให้ฟังทุกเรื่องที่เขาอยากเล่า แล้ว มีการจดบันทึก อัดเทป ถ่ายวีดีโอ

การเลือกคนสัมภาษณ์ นั้นทางทีมวิจัยได้นั่งคุยในร้านน้ำชาก่อนว่ามีผู้รู้คนไหนที่รู้ในแต่ละเรื่อง แล้วทางชาวบ้านก็แนะนำให้ไปหา โดยเลือกคนที่มีอายุสูงกว่า 60 ปี การคุยนั้นจะคุยตัวต่อตัว วง 2-3 คน และคุยตามร้านน้ำชา

1. **ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านบือแนบูเก๊ะและการสร้างพรุบึงน้ำใส แ ละลักษณะการบริหารจัดการ**เป็นการพูดคุยโดยจะมีผู้สัมภาษณ์และมีการอัดเทปไว้หลังจากนั้นจะมาแกะเทปออกเป็นตัวหนังสือ ซึ่งการคุยเรื่องนี้ 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกข้อมูลจากการพูดคุยที่บ้านของ นางวาแมะ โดโซมิ ซึ่งเป็นผู้รู้ของชุมชน เป็นการพูดคุย เมื่อ วันที่ 6 ธันวาคม 2544 เวลา 10.00 น.-15.00 น.และสัมภาษณ์ นายเจ๊ะมะ โดโซมิ นายมายิ พุดารอ นางมีเน๊าะ พุดารอ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2544 เวลา 15.00 น.-19.00 น.และสัมภาษณ์นายมะโด๊ะ โดโซมิ นายเจะนะ โดโซมิ นายยะโก๊ะ พุดารอ นายหายอ เจะโด เรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตบ้านบือแนบูเก๊ะ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2545โดยนายมือลี เจ๊ะหลง นายมูฮัมหมัด มะสีละ เป็นผู้สัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลทั้ง 3 ครั้งมาเขียนเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งในการคุยแต่ละครั้งนั้นมี ผู้รู้ในชุมชน ทีมนักวิจัย ชาวบ้านที่สนใจ

เครื่องมือ

1.เทป

2.วีดีโอ

3.รูปถ่าย

4. การจำ

2.**พรุ การใช้ประโยชน์จากพรุ เช่น การเลี้ยงสัตว์ในพรุ การทำนาพรุ** ข้อมูลจากการพูดคุยกับนาย เปาะจิ พุดารอ ในเรื่องประวัติพรุและการจัดการ โดยนายมือลี เจ๊ะหลง นายมูฮัมหมัด มะสีละ นายอันน์วา พุดารอ นางสาววันเพ็ญ เพชรคง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2544 เวลา 15.00 น.-19.00 น. และสัมภาษณ์นางพิเราะ พุดารอ เรื่องการทำนาพรุ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2545 วิธีการคุยก็จะมีการอัดเทปแล้วก็กลับมาถอดเทปเป็นตัวอักษรและมีการจดในระหว่างการคุยบ้าง หลังจากนั้นก็นำมาเขียนเป็นเอกสาร โดยมีผู้เข้าร่วม คือ ผู้รู้ในชุมชน ทีมวิจัย ชาวบ้านที่สนใจ พี่เลี้ยงงานวิจัย จำนวน 15 คน

เครื่องมือ

1.เทป

2.วีดีโอ

3.พรุต่างๆ

3.ป่าสาคู ข้อมูลได้จากการพูดคุยกับนายยะยา มะยา โดยนายอันน์วา พุดารอ นายมูอัมหมัด มะสีละ นายอุสมาน แบรอซาแบ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2545 เป็นเวทีการล้อมวงคุยกันในป่า

สาคูใกล้บ้าน วิธีการเก็บข้อมูลก็เป็นการคุยกันแล้วอัดเทปไว้หลังจานั้นก็นำมาถอดเป็นตัวอักษร และมีการเดินลงพื้นที่ป่าสาคูด้วยในเวทีนั้นมีผู้เข้าร่วม คือ นักวิจัย ผู้รู้ ชาวบ้านที่สนใจ

สื่อที่มี

1.เทป

2.วิดีโอ

3.ป่าสาคูที่อยู่ในพรุต่างๆ

4.การใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ ข้อมูลจากการคุยกันในป่าสาคูที่บ้านมาแจ เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2545 เวลา 15.00 น.-19.00 น. โดยมีผู้ที่ร่วมพูดคุย คือ นายยูโซ๊ะ มะสีละ และมีนายมือลี เจ๊ะหลง นายอันน์วา พุดารอ นายอับดุลเลาะ สะหะโด สัมภาษณ์ วิธีการเก็บก็เหมือนกับการเก็บเนื้อหาอื่น แต่ที่แตกต่างก็คือการสาธิตให้เห็นการตัดต้นไผ่ด้วย ซึ่งมีผู้เข้าร่วมดังนี้ คือ ทีมนักวิจัยและผู้รู้ในชุมชน มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้

1.เทป

2.วีดีโอ

3.ป่าไผ่

5.ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อและระบบสวนดูซง เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นายมะโด๊ะ โดโซมิ เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2545 โดยนายมือลี เจ๊ะหลงเป็นผู้สัมภาษณ์ นอกจากนั้นผู้สัมภาษณ์เองก็มีความรู้เรื่องนี้อยู่บ้างก็เลยนำข้อมูลมาใช้ วิธีการ เป็นการนั่งวงคุยกันแล้วมีการอัดเทป หลังจากนั้นก็นำมาถอดเป็นตัวอักษร โดยมีผู้เข้าร่วมดังนี้ ทีมวิจัย ผู้รู้ และชาวบ้านที่สนใจ ทั้งหมด 15 คน ซึ่งมีทั้งผู้หญิงเยาวชน

เครื่องที่มี

1.เทป

2.วีดีโอ

3.สวนดูซง

6.ศาสนากับการจัดการทรัพยากรนั้น นายมูฮัมหมัด มะสีละ เป็นผู้เขียนเป็นเอกสารของชุมชน เมื่อ วันที่10 มกราคม 2545

7.สาเหตุ/ปัญหา/การแก้ไขในการจัดการทรัพยากร ข้อมูลที่ได้ ได้จากการพูดคุยกับนางพิเร๊าะ พุดารอ นางวาแมะ โดโซมิ นางมีเน๊าะ โดโซมิ นายเปาะจิ พุดารอ โดยมีนายมือลี เจ๊ะหลงเป็นผู้สัมภาษณ์

เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2545 วิธีการคุยก็เหมือนกับข้ออื่นๆ โดยมีผู้เข้าร่วม 15 คน ประกอบด้วย ทีมนักวิจัย ผู้รู้ในชุมชน ชาวบ้านที่สนใจ

เครื่องมือที่ใช้

1.เทป

3.การรวบข้อมูล โดยหลังจากที่ทางกลุ่มฯได้เก็บข้อมูลแล้วก็มีการถอดเทปออกมาเป็นตัวอักษร แล้วก็ได้รวบรวมข้อมูลกันออกเป็นตัวเอกสารแล้วทางพี่เลี้ยงโครงการก็ได้มีการจัดทำเป็นเอกสาร ซึ่งการรวบข้อมูลนั้นทางกลุ่มก็มานั่งคุยกัน แล้วก็ช่วยกันเติมเต็มข้อมูลกัน เมื่อได้ข้อมูลไม่ครบตามที่ต้องการก็มีการลงไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกครั้ง

4.การนำเสนอข้อมูลโครงการวิจัยการใช้ประโยชน์จากพรุบือแนบูเก๊ะ วันที่ 7 มีนาคม 2545 ณ ศูนย์ข้อมูลการเรียนรู้บือแนบูเก๊ะ

เป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาให้กับผู้เข้ารับฟัง ซึ่งมี อาจารย์จากโรงเรียนบ้านหนองบัวหลวง และโรงเรียนบ้านบึงน้ำใส สกย.รามัน จ.ยะลา พี่เลี้ยงโครงการ ทีมวิจัย ผู้นำทางศาสนาและชาวบ้านที่สนใจ โดยทางครูโรงเรียนบ้านบึงน้ำใส ซึ่งการนำเสนอข้อมูลนั้นทางทีมวิจัยได้แบ่งหน้าที่กันว่า ใครจะนำเสนอข้อมูลอะไร โดยแบ่ง ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การสร้างพรุบึงน้ำใส ข้อมูลประวัติชุมชน ข้อมูลพรุและการจัดการป่าพรุและการถ่ายทอด การใช้ประโยชน์ของทรัพยากร ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีศาสนากับการจัดการทรัพยากร รูปแบบเกษตรที่ช่วยในการจัดการทรัพยากร สาเหตุ/ปัญหา/การแก้ไข ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งการนำนำเสนอนั้นได้จัดเวทีเป็นวงกลมเพื่อได้เห็นหน้าและคุยกันสะดวก โดยทางทีมวิจัยได้แบ่งหัวข้อในการนำเสนอให้กับทุกคน แล้วให้ทางผู้เข้าร่วมได้อภิปรายกัน

บทที่ 5
ผลการวิจัย

1.ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านบือแนบูเก๊ะ

ตามลักษณะโดยทั่วไปของบ้านบือแนบูเก๊ะจะประกอบด้วย

1.ที่ราบลุ่ม สำหรับที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชน มีพื้นที่ประมาณ 90% จะประกอบด้วย ทุ่งหญ้า พรุ ที่นา และหมู่บ้าน

การตั้งบ้านเรือนในสมัยนั้นจะมี 5 จุดเท่านั้นแต่ละจุดจะมีบ้านเรือน 4-5 หลังและแต่ละจุดก็จะเป็นเครือญาติดังนี้ คือ พงกาเนะ บ้านกำปงหิเล บ้านมาแจ บ้านปาแดแฮ บ้านบาโงซู

บ้านในสมัยก่อนจะสร้างด้วยไม้ที่สามารถหามาได้ในชุมชน และใช้ใบสาคูมุงจาก การประกอบของตัวบ้านจะไม่ใช้ตะปู แต่จะใช้ไม้เป็นตะปูแทน เสาบ้านก็จะผังลงในดินจะไม่มีเสา คอนครีตมารองรับเหมือนในปัจจุบัน

ทุ่งหญ้า ในสมัยก่อนจะมี 2 จุดกว้างประมาณ 200 ไร่

1. กูแบกาเม็ง ส่วนหนึ่งจะเป็นพรุและอีกส่วนจะเป็นทุ่งหญ้า
2. อีกจุดเป็นบ้านมาแจในปัจจุบันและที่เป็นทุ่งนา

การใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้า ก็มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย วิธีการเลี้ยงวัว ควายในสมัยนั้นจะเลี้ยงโดยปล่อยให้สัตว์หากินในทุ่งหญ้าทั้งสองจุด พอตอนเย็นก็จะนำสัตว์เข้าคอกของแต่ละบ้าน ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีประมาณบ้านละ 10 ตัว

การใช้ประโยชน์จาก วัว ควาย คือ ใช้เป็นแรงงาน ไถนา หนีบอ้อย การบริ"ภค จะใช้ในงานพิธีกรรมต่างๆ เช่น แต่งงาน เข้าสุนัต อาทีกะฮ์ ชาวบ้านเลี้ยง วัว ควาย ไม่ใช่เพื่อขายเพราะเงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในสมัยนั้น

การสร้างทำนบบึงน้ำใสซึ่งต่อมาเรียกพรุบึงน้ำใส

การทำนาในสมัยก่อนจะได้ผลดีมาก น้ำอุดมสมบูรณ์จะมีน้ำในการเกษตรโดยเพราะการทำนาตลอดทั้งปี ซึ่งชาวบ้านทำนาก็จะใช้น้ำในบึงน้ำใส โดยที่ชาวบ้านจะกักเก็บไว้โดยวิธีการสร้างทำนบและชาวบ้านเองก็ไม่มีความเดือดร้อนต่อผลกระทบในการสร้างทำนบของชาวบ้านเพราะเป็นทำนบที่ชาวบ้านร่วมคิดร่วมทำกัน จึงทำให้เกิดผลกระทบน้อยมาก เพราะเพื่อชาวบ้านทำเองคิดเอง ในพื้นที่ที่เขาเคยอยู่ เคยใช้ประโยชน์ ชาวบ้านย่อมรู้จักการจัดการและวิธีการป้องกันอย่างชาญฉลาดโดยวิธีของชาวบ้าน เมื่อรู้ว่าชุมชนของตนเองมี

ปัญหาอะไรชาวบ้านก็จะแก้ปัญหาอย่างไรเพื่อไม่ให้ระบบภูมินิเวศถูกกระทบสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่ ไม่ใช่สร้างขึ้นมาเพื่อเพิ่มปัญหาให้กับชุมชนของตนเอง

เมื่อพื้นที่ทำนาไม่เพียงพอแก่ชาวบ้านได้มีชาวบ้านท่านหนึ่งชื่อ ดอเลาะ พุดารอ หรือชาวบ้านเรียกโดยทั่งไปว่า แซเลาะ ซึ่งเป็นคนที่มีความรอบรู้ถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านสมัยนั้น เพราะถ้าชาวบ้านมีปัญหาอะไรก็มักจะมาหาท่านเพื่อปรึกษาหารือและมักจะได้รับคำแนะนำเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง ซึ่งท่านได้มีแนวความคิดที่จะขยายพื้นที่ทำนาเพื่อให้ชาวบ้านได้ทำนาเพื่อเลี้ยงตัวเอง

โครงการแรกที่แซเลาะทำ คือ ได้ชักชวนชาวบ้านมาขุดคูเพื่อจัดสรรน้ำจากพรุบึงน้ำใสมาใช้ในพื้นที่ทำนา จากนั้นก็ได้ชักชวนชาวบ้านช่วยกันสร้างทำนบขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำไว้ทำนา และสามารถมีน้ำเพียงพอที่จะขยายพื้นที่ทำนาได้ เมื่อช่วยกันสร้างทำนบเสร็จได้มีชาวบ้านจาก บือเจาะนากอ ประมาณ 40 คน ได้ประท้วงและเข้าแจ้งความเนื่องจากได้รับความเดือดร้อนจาก น้ำท่วมพื้นที่ทำนาของเขา ปัญหาดังกล่าวทางเจ้าหน้าอำเภอได้ลงพื้นที่มาแก้ไขปัญหาให้ [1]

พรุ

พรุในสมัยก่อนจะมีอยู่ 3 จุด

พรุกือลาวัส (พรุบึงน้ำใส) มีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ มีน้ำขังตลอดทั้งปี น้ำจะใสมากถ้ามองจากผิวน้ำก็จะสามารถเห็นสัตว์น้อยใหญ่ที่อยู่ก้นพรุ ในพระจะมีเกาะน้อยใหญ่ ทั้งหมด 6 เกาะ ดังต่อไปนี้ ปูลาสาคู ปูลายามู ปูลารูซอ ปูลาโต๊ะเซะ ปูลากือตูโตโต ปูลาดาซา

ในสมัยก่อนพรุจะมีลักษณะเป็นแอ่งน้ำ น้ำจะหมุนเวียนตลอดทั้งปี จะมีการระบายออกลงสู่แม่น้ำสายบุรี ส่วนน้ำที่ไหลเข้ามานั้นมาจากเทือกเขาบือเล็ง จะมีลำธารเล็กๆทอดยาวจากสันเขาไหลผ่านตะโล๊ะลอมาสิ้นสุดที่พรุ ดังนั้นจึงมีน้ำไหลเข้าออกตลอดทั้งปี ซึ่งระดับน้ำในฤดูฝนและฤดูแล้งจะไม่แตกต่างกัน

สัตว์ที่อยู่ในพรุ

1. นกท้องถิ่น คือนกที่ไม่มีการย้ายถิ่นซึ่งจะเป็นนกขนาดเล็ก ส่วนนกที่มีการย้ายถิ่นมาจากที่อื่นนั้นจะเป็นนกขนาดใหญ่ ซึ่งมาอาศัยอยู่เป็นฤดูกาล
2. งู จะมีชุกชุมในพรุ เช่น งูเห่า จงอาง เหลือม งูหลาม กะบะ งวนช้าง ฯลฯ
3. ปลาที่มีในป่าพรุ

---

[1] ข้อมูลจากการพูดคุยที่บ้านของ นางวาแมะ โดโซมิ ซึ่งเป็นผู้รู้ของชุมชน เป็นการพูดคุย เมื่อ วันที่ 6 ธันวาคม 2544 เวลา 10.00 น.-15.00 น. และสัมภาษณ์ นายเจ๊ะมะ โดโซมิ นายมายิ พุดารอ นางมีเน๊าะ พุดารอ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2544 เวลา 15.00 น.-19.00 น.และสัมภาษณ์นายมะโต๊ะ โดโซมิ นายเจะนะ โดโซมิ นายยะโก๊ะ พุดารอ นายหายอ เจะโด เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2545โดยนายมือลิ เจ๊ะหลง นายมูอัมหมัด มะลีละ เป็นผู้สัมภาษณ์

ปลามี 58 ชนิด เช่น ปลาบู่ ปลามังกร ปลาแปด ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตูโพ ปลากด ปลาไหล ปลาลีมะ ปลาซะโด ปลาแรด ปลายูโละ ปลาแมเราะปีปี ปลาหมอ ปลาบูโยะ ปลาเกาเราะ ปลาปาเนาะ ปลากือแยง ปลาลียา ปลาบาตง ปลาบาตงหูลู ปลาหรง ปลากาแจ ปลาตีลี ปลากือแร ปลาลาเมาะ ปลาสามีแล ปลาสือละ ปลาลือมะ ปลาสะปีละ ปลาตือบารา

4.หอยและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำอีกหลายชนิด

การใช้ประโยชน์จากพรุ

การทำนาพรุ

การทำนาพรุส่วนใหญ่จะทำในช่วงก่อนทำนา ก่อนการทำนาปี 1-2 เดือน เสร็จจากทำนาพรุ ก็จะทำนาปี 1-2 เดือน ก็เก็บนาปี จะทำกันในเดือน 7 โดยตั้งแต่การหว่านกล้า ลักษณะนาพรุจะมีน้ำตลอดทั้งปี จะไม่มีการไถนา ใส่ปุ๋ย เพียงแต่ตัดหญ้าแล้วปล่อยให้หญ้าเปื่อย เมื่อกล้าข้าวขึ้นก็เป็นอันเสร็จ โดยเริ่มจากน้ำลึกขึ้นมาจากน้ำตื้นขึ้นมาเรื่อยๆจนกว่าพื้นที่จะดำกล้าข้าวได้

วิธีการเก็บเกี่ยวข้าวนาพรุ

ต้องใช้เรือขุดขนาดพออยู่ในเรือได้ 4-5 คนโดยใช้ไม้ไผ่พายเรือและใช้กันก้นเรือเพื่อสะดวกในการเข้าไปเก็บเกี่ยวข้าวได้และในเรือมีที่สำหรับเตรียมเก็บข้าวเปลือกที่เกี่ยวเพราะข้าวจะได้ไม่ถูกน้ำ พอเสร็จนำมาขึ้นตากแดดโดยใช้ไม้ไผ่ทำเป็นราวเพื่อแขวนข้าวให้แห้งก่อนจะนำไปเก็บในยุ้งข้าว การเก็บเกี่ยวข้าวนาพรุจะเกี่ยวได้ 1-2 ครั้ง เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็ปล่อยให้ข้าวขึ้นมาใหม่โดยไม่ต้องดูแลอะไรเลย แต่ผลผลิตอาจจะได้ไม่เท่าเดิม

ประโยชน์ในการทำนาพรุ

1. รายได้ดีเพราะไม่ต้องลงทุนมาก
2. ผลผลิตมีคุณภาพมาก
3. เมล็ดที่ร่วงลงก็เป็นอาหารปลาโดยเฉพาะปลาตะเพียนแดง ปลาแรดและ เต่า
4. ได้รักษาพรุอย่างสมบูรณ์เพราะเป็นพื้นที่ที่มีประโยชน์มาก

การเลี้ยงสัตว์ในพรุ เช่น เลี้ยงควาย จะมี 2 รูปแบบ

1. จะปล่อยไว้ในนาช่วงที่มีการทำนาเสร็จแล้ว โดยจะมีผู้ดูแลเป็นกลุ่มๆละ 2-5 คน ปรับเปลี่ยนการดูแลในแต่ละวัน วิธีนี้เรียกว่า เลี้ยงปล่อยประจำปี สมาชิกที่ปล่อยร่วมกันก็จะมีการปรับปรุงรั้วตามมุมต่างๆ และมีการแบ่งบริเวณกันดูแลรั้วและสัตว์

2. เลี้ยงในช่วงทำนา จะเลี้ยงในพรุและในพื้นที่ว่างเปล่า ก็จะมีการดูแลเป็นกลุ่มกันและแต่ละจุดจะถูกประกาศเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ในพรุจะเลี้ยงกันง่าย เช่น ผูกกับไม้ไผ่ เพื่อสะดวกในการเดินของสัตว์[2]

3. ป่าสาคู เป็นพืชที่ต้องการน้ำหรืออยู่ใกล้ๆน้ำ ในการเจริญเติบโต ซึ่งสังเกตได้ง่ายๆว่าที่ไหนมีน้ำที่นั้นจะมีป่าสาคู ซึ่งป่าสาคูจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์หลายชนิด โดยเฉพาะตามโพรงของป่าสาคูจะเป็นที่วางไข่และหลบภัยของปลามังกร ซึ่งจะมีแหล่งอาศัยมากที่สุดในพรุ บึงน้ำใส ป่าสาคูจึงเปรียบเสมือนโรงเรียนเล็กๆของปลาหลายชนิด

ประโยชน์ทางยาของป่าสาคู

รากของป่าสาคูสามารถนำมาเป็นยาแก้ร้อนใน เป็นส่วนประกอบของยารักษาไทฟอยด์

ประโยชน์ทางอาหาร

- ผลสาคู สามารถนำมารับประทานได้ โดยหลังเก็บผลจากต้นแล้วต้องมาแช่น้ำโคลน 2-3 วัน เพื่อเป็นการกำจัดรสฝาด
- แป้งสาคู สกัดมาจากเนื้อของลำต้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายวุ้น สามารถนำมาทำขนมหวานได้หลายชนิด

สาคูเป็นพืชที่ดูดซับน้ำได้ปริมาณมากแต่สาคูก็ระบายน้ำตามรากตลอดเวลาจะเห็นได้จากในฤดูแล้งน้ำจะลดมาก นอกจากนั้นยังสามารถช่วยให้น้ำที่ขุ่นใสได้ด้วย

การใช้ประโยชน์ของชุมชนในป่าสาคูจะต้องมีขั้นตอน ในการเก็บซึ่งได้มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าสู่รุ่นหลัง ทำให้ป่าสาคูยังเหลือจนถึงปัจจุบัน

1. การตัดใบสาคูเพื่อทำจากมุงหลังคาบ้านมีวิธีการตัดดังนี้
   - จะต้องตัดเฉพาะก้านใบที่แก่เต็มที่ โดยสังเกตจากใบที่มีสีเหลืองแก่ ก้านใบจะมีสีเขียวอมน้ำตาลและก้านใบจะมีจุดดำๆ
   - หลังจากตัดใบแล้วโคนก้านที่ติดอยู่กับลำต้นจะต้องตัดให้เหลือสั้นที่สุด เพราะจะทำให้ก้านที่เหลือเติบโตเต็มที่
   - ห้ามตัดใบสาคูจนหมดต้น โดยให้เหลือก้านใบอย่างน้อย 4-5 ก้านต่อต้น

---

[2] ข้อมูลจากการพูดคุยกับ นายเปาะจิ พุดารอ ในเรื่องประวัติพรุและการจัดการ โดยนายมือลี เจ๊ะหลง นายมูฮัมหมัด มะสือละ นายอันน๊วา พุดารอ นางสาววันเพ็ญ เพชรคง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2544 เวลา 15.00 น.-19.00 น. และสัมภาษณ์นางพิเราะ พุดารอ เรื่องการทำนาพรุ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2545

- ถ้ามีหน่องอกออกมาติดที่ต้นต้องตัดทิ้ง เพราะจะทำให้ต้นสาคูไม่สมบูรณ์ ถ้าหน่อที่งอกในป่าสาคูมีมากเกินไปก็ต้องตัดทิ้งบ้าง โดยให้เลือกตัดหน่อที่ไม่สมบูรณ์โดยดูว่าถ้ามีสีแดงคล้ำจะเป็นหน่อที่ไม่สมบูรณ์

2. ใช้ประโยชน์จากลำต้น
   - นำมาเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ โดยลำต้นที่สามารถตัดมาเลี้ยงสัตว์ได้ จะต้องเป็นต้นที่สูง 4-10 เมตร เพราะสาคูเริ่มจะมีแป้งสะสมในลำต้นและต้นขนาดนี้การใช้ประโยชน์จากใบก็ลำบากเพราะต้นสูงเกินไป
3. เปลือกและไส้ก้าน ก้านที่ตัดใบออกหมดแล้ว สามารถแกะเปลือกออกมาตากแดดและสานเป็นสิ่งของต่างๆ เช่นผนังบ้าน ทำของใช้หรือภาชนะ ส่วนไส้ก้านที่เลาะเปลือกออกไปหมดแล้ว สามารถนำมาประดิษฐ์ เช่น รังนกและของเล่นเด็ก เช่น นก[3]

นอกจากสาคูในพรุแล้วยังไม้ไผ่ที่อยู่ริมแม่น้ำ

วิธีการตัดไผ่มาใช้ประโยชน์และวิธีการดูแลรักษากอไผ่ให้คงสภาพเดิมไว้ให้นานที่สุด

ไม้ไผ่เป็นไม้อีกชนิดหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งไม้ไผ่มีความเกี่ยวข้องในเรื่องดังต่อไปนี้

1. บ้าน บ้านในชนบทมีส่วนประกอบของไม้ไผ่ เช่น ฝาบ้าน พื้นของบ้าน หลังคาจากก็นำไม้ไผ่มาเป็นแกนในการสาน
2. ภาชนะต่างๆ ชุมชนได้มีการสานภาชนะ เช่น กระด้ง กระบุง เครื่องมือหาปลา
3. อาหาร ซึ่งนำหน่อของหน่อไม้มาประกอบอาหาร
4. เป็นที่ยึดตลิ่งของแม่น้ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเห็นไผ่ตามตามริมแม่น้ำ

ขั้นตอนการเลือกไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์

1. เลือกไม้ไผ่ที่แก่ โดยสังเกตได้จากเนื้อของไม้ไผ่ เนื้อจะมีสีเหลืองเข้มและปล้องออกสีน้ำตาลและเปลือกจะมีลักษณะเป็นจุดดำๆเทาๆ ปล้องจะไม่มีขนสีดำ
2. ต้องตัดให้เตี้ย โดยต้องให้เสมอกับผิวดิน เพราะจะทำให้หน่อของไม้ไผ่ขึ้นมาอย่างสมบูรณ์และจะทำให้การเข้าไปใช้ประโยชน์ครั้งต่อไปเป็นไปอย่างสะดวกเพราะจะทำให้ไม่เกะกะ

การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างธรรมชาติและคนได้อย่างลงตัว ในเมื่อชุมชนต้องอาศัยสิ่งหนึ่งในการดำรงชีวิต ทั้งที่อยู่อาศัย อาหารและภัยจากธรรมชาติ โดยสามารถปกป้องที่ดินที่ติดกับแม่น้ำ ชุมชนก็จำเป็นต้องมีการจัดการอย่างลงตัวและ

---

[3] ข้อมูลได้จากการพูดคุยกับนายยะยา มะยา โดยนายอันน์วา พูคารอ นายมูอัมหมัด มะสือละ นายอุสมาน แบรอซาแบ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2545

เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ตามลักการของศาสนาอิสลามที่มีอยู่ว่า "พระเจ้าสร้างโลกแลธรรมชาติเพื่อเป็นประโยชน์ของมนุษย์ แต่มนุษย์ต้องไม่เบียดเบียนธรรมชาติและมนุษย์ ต้องไม่เปลี่ยนวิถีทางของพระเจ้าที่สร้างไว้ เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าอิสลามจึงมีสิ่งต้องห้ามมากมายในการดำเนิน เช่น เรื่องกิน นี่ก็เป็นการจัดการระหว่างสิ่งมีชีวิตอื่นกับมนุษย์อย่างสมดุล [2]

การถ่ายทอดองค์ความรู้

มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ทำงานร่วมกัน ถ้ามีการจัดงานในชุมชน คนในชุมชนจะมาช่วยกันเตรียมงาน ซึ่งในช่วงการทำงานก็จะมีผู้รู้ในชุมชนมาทำงานในแต่ละเรื่องและมีการสอนให้กับคนที่สนใจที่มาช่วยงาน ซึ่งในสมัยก่อนจำเป็นที่ต้องมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น การเย็บจาก การทำแป้งสาคู และองค์ความรู้อื่นๆเพราะต้องนำมาประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

ประเพณีและวัฒนธรรม

การทำบุญนาพรุ

จะมีการทำบุญนาประจำทุกปี โดยจะจัดงานกลางทุ่งนา จะเริ่มหลังฤดูเก็บเกี่ยวประมาณปลายเดือนมีนาคม ซึ่งไม่มีการบังคับว่าจะต้องทำทุกครอบครัว

การเตรียมงานบุญ

1. จะต้องมีหมอมาทำพิธีดูอา
2. ชาวบ้านจะทำอาหาร คาว หวานเพื่อเตรียมในวันงาน โดยไม่นิยม นำ วัว ไก่ มาประกอบอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นปลาและนำผกมาแกง ถือว่าเป็นการลดการบริโภคเนื้อสัตว์ได้
3. ชาวบ้านจะนำสัตว์ทุกชนิดที่ตนเองเลี้ยงออกมารวมกันในทุ่ง

หลังจากเริ่มงานจะมีพิธีสวดในตอนสาย จะมีการเลี้ยงอาหารโดยทุกคนจะต้องออกมาร่วมงานกันทุกคน แม้แต่เด็กๆ บางครั้งในตอนกลางคืนจะมีมโหรสพ เช่น หนังตะลุง มโนราห์ เล่นติดต่อกัน 5-7 วัน

พิธีในตอนกลางวันเพื่อเป็นการขอคุณพระเจ้าที่ให้ผลผลิตในท้องทุ่งมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งนาปีและนาพรุ ส่วนในตองกลางคืนนั้นเป็นการผ่อนกลายเนื่องจากทำงานมาตลอดทั้งปี พิธีกรรมเหล่านี้ได้เลิกไปเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา[5]

---

[4] ข้อมูลจากการคุยกันในป่าสาคูที่บ้านมาแจ เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2545 เวลา 15.00 น.-19.00 น. โดยมีผู้ที่ร่วมพูดคุย คือ นายยูโซ๊ะ มะสิละ และมี นายมือลี เจ๊ะหลง นายอันน์วา พุดารอ นายอับดุลเลาะ สะหะโด สัมภาษณ์

[5] ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายมะโดะ โดโซมิ เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2545 เวลา 15.00 น.-19.00 น. โดยนายมือลี เจ๊ะหลงเป็นผู้สัมภาษณ์

ความเชื่อ

สำหรับความเชื่อของชุมชนที่มีต่อพรุในสมัยก่อน จะไม่มีการทำพิธีกรรมบูชาเพราะผิดต่อหลักการของศาสนาที่ยึดปฏิบัติ แต่จะให้ได้จากการละการกระทำบางอย่างต่อพรุ เป็นการเคารพพรุ เพราะชุมชนมีความเชื่อว่าพรุไหนที่มีความเก่าแก่ก็จะมีความศักดิ์สิทธิ์จึงมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาดังเช่น

1. จะไม่ทิ้งซากสัตว์ลงในพรุ เพราเชื่อว่าจะเป็นการลบหลู่ผู้ที่ดูแลพรุ
2. ไม่ใช้เป็นที่ถ่ายของเสียลงพรุ
3. ไม่ใช้พรุเป็นที่ซักเสื้อผ้าเพราะคนสมัยก่อนมักใช้แหล่งน้ำเป็นที่ซักผ้า จะใช้เฉพาะอาบน้ำแต่ก็ห้ามถูสบู่ เพราะถือว่าสิ่งเหล่านี้สกปรก เจ้าที่ไม่ยอมรับ อาจทำให้ชุมชนเดือดร้อนได้

ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่สามารถทำให้พรุไม่เน่าเสีย ไม่มีสารเคมีลงไปสะสมเหมือนปัจจุบันพรุจะเต็มไปด้วยสารเคมีจากสวนยางสวนผลไม้ไหลลงมาสะสมตลอดช่วงหน้าฝนและไม่มีโอกาสระบายออก จึงทำให้สัตว์น้ำบางชนิดเกือบหายไป เช่น ปลามังกร ปลาบู่

ในอดีตนั้นชาวบ้านจะมีความเชื่อเรื่องการนับถือพ่อหมอหรือแม่หมอที่ทำพิธีกรรม ซึ่งอาจจะรับมาจากศาสนาฮินดู หรือพราหมณ์ในสมัยก่อน ภายหลังคนแถวนี้นับถือศาสนาอิสลาม แต่ความเชื่อบางอย่างบางส่วนยังหลงเหลืออยู่ให้ปฏิบัติ ดังนั้น พ่อหมอ – แม่หมอจะเป็น ที่เคารพนับถือ และสืบทอดจนมาถึงลูกหลาน ถึงแม้ว่าคนคนนั้นจะเสียชีวิตแล้วก็ตามก็จะเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน และไม่กล้าที่จะล่วงเกินหรือพูดไม่ดีไม่ร้ายต่อบุคลเหล่านั้น และทำเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านจะมีการบวงสรวงทุกปี

และที่ปากแม่น้ำกลาพอ ก็เช่นกันจะมีบวงสรวงโดยปล่อยเรือลำเล็กๆ และจะบรรจุด้วย อาหารคาวหวานลงไปทำเพื่อขอบคุณที่ดูแลชาวบ้านที่ไปหาปลาในแม่น้ำ และถือว่าเป็นแม่คงคาที่ช่วยให้ชาวบ้านปลูกข้าวได้ทุกปี

นี้เป็นความเชื่อที่ยังหลงเหลืออยู่ในสมัยนั้นแต่ความเชื่อเหล่านั้นจะไม่มีศาสนา อิสลามและบางทีอาจเป็นกลอุบายของคนสมัยก่อนที่จะไม่ให้ใครมาทำลายแม่น้ำ หรือป่าไม้ก็เลยเอาความเชื่อของท้องถิ่นมาจัดการดูแลกับทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อไม่ให้คนเห็นแก่ตัวมาเอาเปรียบคนในชุมชนด้วยกัน

ในพิธีกรรมดังกล่าวก็จะมี โต๊ะแซมาแจมาเป็นพ่อหมอมาประกอบพิธีกรรม โดยชาวบ้านทุกครัวเรือนจะนำไก่หนึ่งตัวที่สุกแล้ว และข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วมาร่วมกันที่ริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นจุดทำพิธีกรรม[5]

---

[5]ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายมะโคะ โคโซมิ นางจูมะ โคโซมิ นายยูโซ๊ะ มะสือละ นางมีเนาะ โคโซมิ เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2545 เวลา 15.00 น.-19.00 น. โดยนายมือลี เจ๊ะหลงเป็นผู้สัมภาษณ์

ศาสนากับการจัดการทรัพยากร

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีรูปแบบของการจัดการกับทรัพยากรได้อย่างลงตัวและชัดเจน เพราะไม่ได้เป็นศาสนาแค่การจัดการระบบธรรมชาติได้อย่างลงตัว ทำให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมอื่นอยู่ด้วยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน เพราะคำสั่งสอนในศาสนานั้นหมายความว่าจะต้องนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นวิถีชีวิตของมุสลิม

การจัดการกับทรัพยากรสัตว์

นกนั้นเมื่อมันไปเกาะบนกิ่งไม้แล้วมันจะว่างนิ้วเท้าอย่างไร ถ้าเกิดพบว่ามันใช้นิ้วเท้าวางไว้ข้างหน้า 3 นิ้ว และวางไว้ข้างหลังอีก 1 นิ้ว ศาสนาอนุญาติให้จับมาเชือดกินได้ แต่ถ้ามันเกาะอยู่บนกิ่งไม้ ใช้นิ้วเท้าข้างหน้า 2 นิ้ว และวางไว้ข้างหลังอีก 2นิ้ว นกชนิดนั้นทางศาสนาเขาห้ามไม่ให้กิน ถ้าเกิดมีใครไปจับเอามาเชือดกิน ถือว่าเขาผู้นั้นได้ไปแอบกินของฮารอม

ส่วนสัตว์ป่าประเภทอื่นๆก็เช่นกัน มีไม่กี่ชนิดเท่านั้นเอง ที่ทางศาสนาอนุญาตให้กิน ชนิดสัตว์ที่ทางศาสนาอนุญาตให้กินได้ เช่น กระจง เม่น เนื้อทราย ควายป่า เลียงผา กวาง และสัตว์อื่นๆไม่เกิน สี่ห้าชนิดเท่านั้นเอง และกว่าจะเอามากินได้นั้น จำต้องมีการปฏิบัติตามหลัก และวิธีการที่ทางศาสนาห้ามไม่ให้กินนั้น ไม่เพียงแต่ห้ามไม่ให้กินเนื้ออย่างเดียวเท่านั้น แต่เขาห้ามนำเอาอวัยวะต่างๆมาใช้ประโยชน์ด้วย ถึงแม้วจะจับมาขายทำเป็นธุรกิจก็ไม่ได้ ถ้าเกิดมีใครไปละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎข้อห้ามดังกล่าว ถือว่าเขาผู้นั้นได้กระทำความผิดต่อองค์อัลเลาห์ซึ่งเป็นการกระทำดังกล่าวนับเป็นการกระทำที่ฮารอม หมายความว่าเขาผู้นั้นตกเป็นคนบาปซึ่งจะต้องรับโทษอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถ้าเขาเกิดสำนึกผิดขึ้นมาและเลิกพฤติกรรมดังกล่าว พร้อมทั้งขอพรขออภัยโทษจากองค์อัลเลาะห์เขาก็จะมีสิทธิ์ที่จะได้รับอภัยโทษจากองค์อัลเลาะห์ แต่ถ้าเขาไม่สำนึกผิดไม่เลิกพฤติกรรมที่องค์อัลเลาะห์ไม่พึงประสงค์และไม่ขอพรอภัยโทษจากองค์อัลเลาะห์เสียแล้ว แน่นอนเขาผู้นั้นจะต้องได้รับโทษเป็นการตอบสนองการกระทำของเขาไม่ชาตินี้ก็ชาติหน้า ดีไม่ดีเขาจะต้องได้รับการตอบสนองความบาปทั้งในชาตินี้และชาติหน้าด้วย

สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำทุกชนิดจะมีการห้ามล่ามาเป็นอาหาร เช่น กบ งู กบจะเป็นสัตว์ที่บริโภคแมลงเป็นหลัก กบก็จะไปควบคุมประชากรแมลงให้มีความสมดุลย์และกบเองก็ไม่ได้ส่งผลกระทบร้ายแรงต่อมนุษย์

การห้ามล่าสัตว์ที่เคี้ยวมาเป็นอาหาร เพราะถ้าสัตว์เหล่านี้ชนิดใดชนิดหนึ่งลดน้อยลงไป ประชากรอีกชนิดหนึ่งก็จะเพิ่มขึ้น เพราะในบรรดาสัตว์เหล่านี้จะมีการจัดการกันเอง เช่น เสือจะกินลูกสิงโตที่เพิ่งเกิด ลูกหมาป่าจะกินลูกเสือที่เกิดใหม่ แมวตัวผู้ก็จะกินลูกแมวที่เพิ่งเกิด[6]

---

[6]นายยูซัมหมัด มะลีละ เป็นเขียนเป็นเอกสารเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2545

ลักษณะการบริหารจัดการ

อดีตการบริหารการปกครอง การจัดการดูแลรักษาแบ่งเขตชุมชนแต่ละชุมชนดูแลรักษาและปกครองชุมชนนั้นได้มีการตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีสิทธิเท่าเทียมกัน อำนาจการจัดการเท่าเทียมกัน ซึ่งอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่มีการแบ่งแย่งการใช้ทรัพยากร ไม่มีการรังแกผู้ด้วยโอกาส คนในอดีตมีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ ชุมชนรุ่นหลัง

ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารการจัดการดูแลจากชุมชนเป็นแกนนำคนๆเดียวเป็นผู้ดูแล ซึ่งเป็นอันตรายและเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความหายนะที่จะเกิดขึ้นในชุมชนต่อไปข้างหน้า การให้คนๆคนเดียวมาจัดการทรัพยากรทำให้มีผลประโยชน์กับคนเดียวโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม[7]

การพึ่งพา อาศัยในอดีต

ในอดีตชุมชนมีการแบ่งปันอาหารสิ่งของและความช่วยเหลือ โดยไม่คำนึงถึงราคาและค่าตอบแทน ถ้าใครมีของกินส่วนใหญ่จะเรียกมากินร่วมกันและให้พากลับไปฝากคนที่บ้านได้อีกด้วย

สวนดูซง

สวนดูซงในชุมชนมุสลิมภาคใต้มีผลมาจากการส่งเสริมในศาสนาอิสลาม เนื่องจากอิสลามส่งเสริมให้มีการประหยัด ปัจจัยที่เป็นอาหารก็จะต้องปลูกกินเองถ้าตัวเองมีโอกาสทำ ดังนั้นเมื่อต้องการกินอะไรก็จะปลูกในสวนหลายชนิด มีทั้งผัก ผลไม้ ไม้ใช้สอย สมุนไพร เมื่อต้นไม้โตขึ้นจึงกลายเป็นดูซงที่มีต้นไม้หลากหลาย จึงกลายเป็นสวนผสมผสาน และกลายเป็นป่าในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าสภาพทั่วไปจะไม่เหมือนป่าเสียทั้งหมด แต่ก็สามารถเพิ่มความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ โดยดินจะอุดมสมบูรณ์ขึ้น มีสัตว์น้อยใหญ่มาอาศัย บางครั้งลิงก็มาอาศัยเป็นฤดูกาล บางครั้งชาวบ้านก็จะจับลิงมาเลี้ยงและฝึกไว้ใช้งาน เพราะต้นไม้ใหญ่จึงมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานสัตว์

สวนดูซงนั้นเมื่อบรรพบุรุษเสียชีวิตลง สวนดูซงจะไม่มีการแบ่งมรดกให้ใครคนใดคนหนึ่ง แต่เก็บไว้เป็นสมบัติกลางให้ลูกหลานร่วมกันใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นการทำให้บรรดาญาติๆมาพบปะกัน มีกิจกรรมร่วมกันในสวนดูซง และจะทำให้ญาติๆมีความผูกพันธ์กัน

---

[7] ข้อมูลได้จากนายเจะนะ โตโซมิ นายยะโก๊ะ พุดารอ นายมะโต๊ะ โตโซมิ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2544 โดยมีโดยนายมือลี เจ๊ะหลง นายมูอัมหมัด มะสีละ เป็นผู้สัมภาษณ์

กิจกรรมที่ทำร่วมกันในสวนดูซง

1. ร่วมกันถางป่า เพื่อให้สะดวกในการเก็บผลผลิต
2. จะนำผลผลิตทุกชนิดมารวมกันและเชิญโต๊ะอิหม่ามมาอ่าน ดูอา อุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้าของสวนเดิมและร่วมกันกินผลไม้ที่เก็บมาจากสวนดูซง

ประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา สวนดูซงจะลดจำนวนน้อยลง ไม้ใหญ่ในสวนดูซงจะถูกโค่นเพื่อนำมาขายและใช้ประโยชน์อื่นๆ และสวนดูซงหลายแห่งกลายเป็นสวนผลไม้เชิงเดี่ยว เช่น ลองกอง ทุเรียน ซึ่งมีบทบาทมากในช่วงหลัง เนื่องจากเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีราคาดี การใช้สารเคมีในสวนเชิงเดี่ยวก็มีมากขึ้น ทำให้ภูมิปัญญาที่บรรพชนสร้างขึ้นมาได้หายไป ซึ่งคนมัยก่อนต้องการให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติมามีอำนาจและสร้างความรักใคร่กลมเกลียว[3]

ผลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ สาเหตุ/ปัญหา/การแก้ไข ในการจัดการทรัพยากร

เมื่อปี พ.ศ. 2467 ได้มีชาวบ้านโดยการนำของนายดอเลาะ พุดารอ ร่วมกับชาวบ้านได้ทำที่กั้นทางน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร โดยกั้นรอบๆแล้วทำประตูน้ำให้ไหลลงสู่พื้นที่นา ซึ่งเรียกว่า บึงกือลาวัะ ความคิดที่จะทำก็เพื่อนำน้ำมาใช้ในการทำนาเนื่องจากในตอนนั้นมีน้ำน้อยไม่เพียงพอต่อการทำนา เมื่อมีการสร้างคันดินแล้วก็ได้มีการนำพันธุ์ไม้มาปลูกในบึงเช่น สาคู หลังจากทีได้ทำคันดินกั้นน้ำแล้วส่งผลสู่ชาวบ้านที่เห็นได้ชัดก็คือ ชาวบ้านได้ทำนามากขึ้น มีพันธุ์ปลาจากแม่น้ำสายบุรีเข้ามาอาศัยในพรุมากขึ้น มีการไหลเวียนของน้ำ ทำให้น้ำไม่เน่าและยังมีการพัดพาตะกอนดินและแร่ธาตุมาทับถมทำให้ดินสมบูรณ์ เป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร ทำนา และสัตว์เลี้ยง เก็บหาพันธ์ไม้ในป่าพรุ เพื่อเป็นอาหาร ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอยและจักสาน รักษาระดับน้ำผิวดินและรักษาความชุ่มชื้นของดินและบรรยากาศ

พ.ศ. 2530 กรมชลประทานได้มีโครงการพัฒนาพรุโดยสร้างคันดินกั้นพรุมีการเสริมคันดินให้สูงขึ้นแต่ยังให้ประตูระบายน้ำอยู่ที่เดิม เป็นโครงการเพื่อกักเก็บน้ำเพื่อทำการเกษตร ผลจากการสร้างคันดินเพิ่มเติมทำให้น้ำไหลลงสู่นาได้น้อยลง ทำให้การทำนาในพื้นที่บึงน้ำใสนั้นลดจำนวนลงอย่างมากตั้งแต่ตอนนั้นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในตอนนั้นชาวบ้านได้ออกมาคัดค้านโครงการดังกล่าวแต่ก็ไม่สามารถคัดค้านได้

ปี พ.ศ 2534- 2536 กรมชลประทานมีการถมคันดินให้สูงขึ้นเพื่อเป็นโครงสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยทำคันดินสูงประมาณ 2 เมตรล้อมรอบพื้นที่ป่าพรุและปิดประตูระบายน้ำเดิม แล้วสร้างประตูระบายน้ำใหม่โดยปล่อยให้น้ำไหลลงสู่แม่น้ำสายบุรีเป็นโครงการที่พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในปี

---

[3] ข้อมูลจากการพูดคุยกับนางพิเราะ เจ๊ะหลง นางวาแมะ โดโซมิ นางมีเนาะ โดโซมิซึ่งเป็นผู้เฒ่าโดยมีนายมีอลี เจ๊ะหลงเป็นผู้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2545

พ.ศ. 2540 ชาวบ้านได้เสนอให้ขุดลอกพรุบริเวณตื้นเขินและให้ปิดประตูระบายน้ำที่ทางราชการทำไว้แล้วให้เปิดประตูระบายน้ำที่ชาวบ้านทำไว้เดิมแต่ไม่ได้รับการตอบสนองจากหน่วยงานราชการ ทำให้เกิดผลกระทบต่อพรุคือ *การไหลเวียนของน้ำในพรุช้าลง การทับถมของตะกอนสูงขึ้น การแพร่ขยายพันธุ์ของสาหร่ายและวัชพืชเพิ่มขึ้น การปิดกั้นทางเดินของน้ำเป็นการปิดกั้นทางเดินของปลาทำให้ปริมาณและชนิดของปลาลดลง ปลาขึ้นมาวางไข่ได้น้อย น้ำเน่าเสีย พืชและสัตว์บางชนิดสูญพันธ์ เช่น ปลามังกรที่ใกล้จะสูญพันธ์ น้ำท่วมในนาในฤดูฝน ป่าสาคูที่มีในพรุต่างๆลดน้อยลง*

ปี พ.ศ.2544- ปัจจุบัน ได้มีโครงการการขุดลอกพรุเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในตอนแรกชาวบ้านไม่เห็นด้วยแต่ก็ไม่สามารถคัดค้านโครงการดังกล่าวได้ ผลที่เกิดจากทำโครงการ ดังกล่าวทำให้แกนนำในชุมชนเกิดความขัดแย้งกันในเรื่องแนวคิด ซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยกับการขุดลอกพรุ แต่อีกฝ่ายต้องการให้มีการฟื้นพรุและแก้ปัญหาพรุที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ปี 2530 แต่สุดท้ายชาวบ้านก็ไม่สามารถทัดทานโครงการดังกล่าวได้[9]

[9] ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์นายมะโด๊ะ โคโซมิ นายเจ๊ะนะ โคโซมิ นายยะโก๊ะ พุดารอ นายหายอ เจะโด๊ะ โดยมีนายมือลี เจ๊ะหลง นายอับดุลเลาะ สะหะโด นายอันน้วา พุดารอ เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2545 เวลา 15.00 น.-19.00 น.

บทที่ 6
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

1.สรุปผลการวิจัย

1.1 สรุปวัตถุประสงค์/ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษา

- ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรและวิธีการสืบทอดภูมิปัญญา
- ปัจจัย สาเหตุ ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศต่อทรัพยากรและชุมชนและแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน
- ข้อมูลและองค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ทำแผนการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม

การทำงานวิจัยก็ได้ทำครบตามวัตถุประสงค์ แต่การจัดเวทีนำเสนอข้อมูลเพื่อที่จะให้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างในชุมชนนั้นไม่สามารถทำได้เพราะอยู่ในช่วงที่ทางผู้นำ ชุมชนในพื้นที่ได้มีการพัฒนาพรุ ทำให้ไม่สามารถที่จะดำเนินการได้เพราะจะเกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน

ส่วนขอบเขตการศึกษานั้นสามารถทำได้เฉพาะการเก็บข้อมูลภูมิปัญญา

1.2 สรุปกิจกรรม/วิธีการเก็บข้อมูล

1.กิจกรรมแรกเป็นกิจกรรมการแนะนำโครงการและทำความเข้าใจการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ร้านน้ำชาในหมู่บ้านเป็นเวทีการแนะนำโครงการฯ ซึ่งสมารถพูดคุยได้ทั้งวัน โดยที่คนไม่ซ้ำหน้ากัน ซึ่งเป็นการแนะนำโครงการในรูปแบบใหม่

2.การเก็บข้อมูล จะเก็บข้อมูลเป็นระยะโดยมีการพูดคุยในร้านน้ำชา ตามบ้านผู้รู้ ตามงานบุญต่างๆที่มีในชุมชน ซึ่งจะให้เยาวชนและทีมวิจัยช่วยกันพูดคุยแล้วนำข้อมูลออกมารวม ซึ่งได้มีการพูดคุยเรื่อยๆ

3.การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะมีการวิเคราะห์หลังจากที่ทีมวิจัยไๆด้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการพูดคุยในแต่ละครั้ง โดยมีคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านช่วยวิเคราะห์ร่วมกับทีมวิจัย

4.การนำเสนอข้อมูล ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลที่เก็บได้มานำเสนอให้กับชุมชน โรงเรียนบึงน้ำใสและโรงเรียนบ้านหนองบัวหลวง หน่วยงานราชการ(สกย. อำเภอรามัน จ.ยะลา) รับรู้และสอบถามแก้ไขในตัวข้อมูล

1.3 สรุปผลและองค์ประกอบหลักๆตามผลการวิจัย

1. ข้อมูลประวัติชุมชน
2. ข้อมูลพรุและการจัดการป่าพรุและการถ่ายทอด

3. การใช้ประโยชน์ของทรัพยากร
4. ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี
5. ศาสนากับการจัดการทรัพยากร
6. รูปแบบเกษตรที่ช่วยในการจัดการทรัพยากร
7. สาเหตุ/ปัญหา/การแก้ไข ในการจัดการทรัพยากร

สรุปบทเรียนสำคัญ ๆ

1. สิ่งที่น่าจะเป็นบทเรียนให้กับกลุ่มอื่นคือ วิธีการเก็บข้อมูล ซึ่งการเก็บข้อมูลนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องมีการจัดเวที การพูดคุยกันตามสถานที่ต่างๆที่เจอ ไม่ว่า นา สวน หรือเวลามีงานบุญจะสามารถได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงมากกว่าและผู้ให้ข้อมูลจะไม่รู้สึกอายที่จะตอบ

2. เกิดการพัฒนาศักยภาพของคนในทีม เพราะนอกจากการเก็บข้อมูลในชุมชนแล้ว สมาชิกได้มีโอกาสออกไปเรียนรู้การทำวิจัยกับทีมอื่นๆ โดยเวทีกองกลางวิจัยลุ่มน้ำภาคใต้และกองกลางวิจัยภาคใต้ตอนล่าง

3. กลุ่มเยาวชนเข้ามาทำกิจกรรม เยาวชนเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน

4 .การนำบทเรียนของพื้นที่ให้กับชุมชนอื่นที่อยู่ในกองกลางงานวิจิจัยลุ่มน้ำภาคใต้ในเวทีที่ทางกองกลางงานวิจัยลุ่มน้ำภาคใต้ได้จัดขึ้น

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จ

1. ระดับบุคคล กลุ่มบุคคล เนื่องจากในชุมชนได้รับผลกระทบจากการที่รัฐเข้ามาจัดการชุมชนมากเกินไป ทำให้คนในชุมชนซึมซับแนวคิดของราชการมากเกินไป ทำให้การพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นมากจากข้างบนตลอด จึงทำให้การประสบความสำเร็จในกลุ่มนี้มีน้อย แต่จำเป็นต้องมีการสานต่อไปเรื่อยๆ และอาจต้องใช้ระยะเวลายาวนาน
2. ระดับชุมชน สังคม ความหวาดกลัวอิทธิพลของผู้มีอำนาจยังมีสูงเพราะฉะนั้นในระดับนี้น้อยมาก
3. ระดับนโยบาย เนื่องจากทางรัฐเองก็ยังไม่เห็นด้วยกับการจัดการทรัพยากรของ ชุมชน การผลักดันนโยบายต่างๆก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้ เช่น พรบ.ป่าชุมชน เองก็ยังไม่สามารถทำในพื้นที่เขตอนุรักษ์ได้

ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัย

การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์นั้นถือว่าเป็นเรื่องที่ยาก และทางทีมวิจัยยังไม่สามารถจะเขียนเองได้นั้น ทาง สกว.น่าจะให้มีการนำเสนอในนรูปแบบอื่นที่ทางชุมชนสามารถทำเองได้

ข้อเสนอแนะต่อทีมพี่เลี้ยง

ทางทีมพี่เลี้ยงน่าจะมีการลงไปเยี่ยมเยือนทางทีมวิจัยบ้างและ น่าจะมีการช่วยเสริมศักยภาพให้กับทีมวิจัยในบางเรื่อง เช่น การจับประเด็น การเตรียมประเด็น

ข้อเสนอต่อ สกว.ภาค

ทางทีม สกว.ภาค น่าจะลงมาเยี่ยมพื้นที่และช่วยในบางเรื่องให้กับทีมวิจัยบ้าง

บรรณานุกรม

นางวาแมะ โดโซมิ นายเจ๊ะมะ โดโซมิ นายมายิ พุดารอ นางมีเน๊าะ พุดารอ **ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านบือแนบูเก๊ะและการสร้างพรุบึงน้ำใส และลักษณะการบริหารจัดการ**

นายมะโต๊ะ โดโซมิ นายเจะนะ โดโซมิ นายยะโก๊ะ พุดารอ นายหายอ เจะโด เรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตบ้านบือแนบูเก๊ะ

นายเปาะจิ พุดารอ พรุ การใช้ประโยชน์จากพรุ เช่น การเลี้ยงสัตว์ในพรุ การทำนาพรุ

นายยะยา มะยา .ป่าสาคู

นายยูโซ๊ะ มะสีละ การใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่

นายมะโต๊ะ โดโซมิ ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อและระบบสวนดูซง

นายมูฮัมหมัด มะสีละ ศาสนากับการจัดการทรัพยากร

นางพิเร๊าะ พุดารอ นางวาแมะ โดโซมิ นางมีเน๊าะ โดโซมิ นายเปาะจิ พุดารอ **สาเหตุ/ปัญหา/การแก้ไขในการจัดการทรัพยากร**

ภาคผนวก

ประวัติทีมวิจัย

1. หัวหน้าโครงการ

นางสาววันเพ็ญ เพชรคง โครงการการจัดการทรัพยากรโดยองค์กรชุมชนใน พื้นที่ลุ่มน้ำสายบุรี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 94000

2. ผู้ประสานโครงการ

นายมือลี เจ๊ะหลง

3. นักวิจัย

นักวิจัยบ้านบือแนบูเก๊ะ

1. นายแวหะมะ	เจ๊ะหลง	107 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
2. นายหะมะ	พุดารอ	130 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
3. นายสารียะ	เจะดาเฮ	111/1 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
4. นายมือลี	เจ๊ะหลง	108/1 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
5. นายสนาน	แบรอสาแม	120 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
6. นายอับดุลรอฮิม	พุดารอ	74 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
7. นายอันวา	พุดารอ	96 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
8. นายยะโก๊ะ	พุดารอ	75 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
9. นายมูดอ	เจ๊ะหลง	74/2 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
10. นายอาหามะ	สาลง	135 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
11. นาย พือ	สาและรู	111 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา
12. นายเจ๊ะเต๊ะ	มาแจ	98 หมู่ที่ 4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา

4. ที่ปรึกษา

1. ผศ.นุกูล	รัตนดากุล
2. ผศ.ผดุงยศ	ดวงมาลา
3. อ.สนั่น	เพ็งเหมือน
4. ดร.วรรณา	แผนมุนิน
5.นายหะยี	ยะโก๊ะ
6.นายฮะ	มะยา

7. นายการียา จะสิดี
8. นายเปาะจิ พุดารอ
9. นางพิเย๊าะ เจ๊ะหลง

5. **องค์ที่ทำงานร่วมกัน**
    1. โครงการการจัดการทรัพยากรโดยองค์กรชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้
    2. โครงการวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
    3. นักวิชาการ มอ.ปัตตานี

ป่าพรุบึงบือแนบูเก๊ะ

นาร้างที่เกิดจากการพัฒนาพรุ

การทำบุญนาในอดีต

การหาปลาของชาวบ้าน

ตัดสาคูเพื่อนำไปเย็บจาก

เย็บจากจากใบสาคู

สาธิตการตัดไม้ไผ่

ทีมวิจัยกำลังสัมภาษณ์ผู้รู้บริเวณป่าพรุ

นางวาแมะ โดโซมิ ผู้รู้ในชุมชน